

2. A romantikus dal típusai, irodalmi előzményei és fontosabb képviselői

[lírai költemény, ballada, dalciklus; strófikus, variált strófikus és végigkomponált dal;

Megzenésítése lehet **strófikus** (minden versszaknak **ugyanaz** a dallama), **variált strófikus** (a dallam és a kíséret **bizonyos versszakokban megváltozik**) vagy **végigkomponált** (**változatos, kíséret mindig új**, a szöveghez szorosabban kapcsolódó).

PERCY és HERDER gyűjteményei, BEETHOVEN, SCHUBERT, LOEWE, SCHUMANN, BRAHMS, WOLF]

SCHUBERT, *An den Mond* (A holdhoz) DAL

A költemény sajátosságai:

- **lírai vers**: a lírai én **természeti környezetben** (éjszaka, folyónál) **monologizál**
- formai szempontból **strófikus szerkezetű**: **9** azonos felépítésű, **négysoros, keresztrímes** (abab) szerkezetű versszakból áll
- a strófikus tagolásnak azonban ellentmond a 6–7., illetve 8–9. strófa határán található áthajlás (enjambement)

A kétféle kompozíció kronológiája:

- **ELSŐ**: **1815. augusztus 19-én**, ez az első megzenésítés (D. 259)* **Esz-dúr**, **páros ütemű** és **strófikus**; csak bő két évtizeddel halálát követően, 1850 körül jelent meg nyomtatásban
- **MÁSODIK**: (D. 296) keletkezése: a Grove-lexikon szócikkének műjegyzéke **1816 körülre** keltezi; a Neue Schubert Ausgabe szerint valamikor **1820 februárja után** íródott; ez **Asz-dúr**, **hármass ütemű** és **módosult strófikus** formájú

SCHUBERT – életrajzi vázlat

- 1797-1828- amikor meghalt, még nem volt 32 éves
- **Bécsben** született, és csaknem **egész életét** ott töltötte (rövidebb utazásokat tett **Zselízre**, ahol **Esterházy** Mária és Karolina grófkisasszonyt zongorázni tanította; továbbá **Linzbe és Grazba**)
- életéről keveset tudunk --> **nem volt hangszeres virtuóz**, nem adott nyilvános hangversenyeket
- **dalait is főleg zárt körben**, baráti társaságában, ún. **schubertiádák**on adták elő; csupán néhány mű hangzott el közülük életében **nyilvános hangversenyeken**: pl. **az Erlkönig (Rémkirály)** nyilvános bemutatója a **bécsi Kärntnertortheaterben** 1821. március 7-én
- műveinek **töredéke** jelent meg életében **nyomtatásban** (**op. 1**-ként éppen az **Erlkönig**, 1821-ben), hangszeres zenéjéből szinte semmi; annál több **posztumusz** kiadványként
- magánéletéről is igen keveset tudni; **1823-tól gyógyíthatatlan betegségben** (valószínűleg szifiliszben) szenvedett--> korai halála

SCHUBERT több mint 600 dalának költői

- a **német klasszika** költői: **GOETHE, SCHILLER**
- kisebb 18. századi német lírikusok: Ludwig HÖLTY, Matthias Claudius
- a **jénai romantikusok**: Friedrich és August Wilhelm **SCHLEGEL**, Friedrich von NOVALIS, Ludwig TIECK
- a **berlini romantikusok** közül: Friedrich **DE LA MOTTE-FOUQUÉ**
- egyéb 19. századi német költők: **Wilhelm MÜLLER**, Ludwig UHLAND, Friedrich RÜCKERT, **Heinrich HEINE**
- **bécsi baráti kör**nek tagjai: **Franz von SCHÖBER**, Eduard von **BAUERNFELD**, Franz Seraph von BRUCHMANN, **Heinrich HÜTTENBRENNER**, Josef KUPELWIESER, Johann MAYRHOFER, Josef von SPAUN

- antik görög klasszikusok: AISZKHÜLOSZ, ANAKREÓN (német fordításban)
- Francesco PETRARCA szonettjei (német fordításban)
- az ossziáni költészet: a skót James MACPHERSON (német fordításban)
- Walter SCOTT (német fordításban)
- skót balladák Johann Gottfried HERDER német fordításában

A ballada divatja

- az An den Mondhoz hasonló lírai dalok mellett a **19. századi német dalok másik jellegzetes típusa** a ballada
- ennek divatja még a **késő 18. századra megy vissza**
 - 1765-ben az angol Thomas PERCY püspök adott ki egy nagyhatású gyűjteményt *Az óangol költészet emlékei* címmel-->számos ballada
 - 1778/79-ben a német Johann Gottfried HERDER közköltészeti gyűjteménye: *Volkslieder (Népdalok)* -> a modern folklorizmus előfutára
- HERDER egyrészt PERCY munkájából is átvett (pl: *Edward* - skót ballada) és lefordított több balladát+ **15–16. századi spanyol románcot** is átültetett németre

GOETHE a balladáról:

„A ballada **titokzatos**, de nem misztikus; ez utóbbi tulajdonság egy költemény anyagából fakad, az előbbi a kidolgozásából. A ballada titokzatossága **előadásmódjának a következménye**. A dalnok lelkét oly mélyen áthatja a **magvas tárgy, a balladai hősök**, azok cselekedetei s mozgása, hogy szinte nem is tudja, miképpen hozhatná mindezt napvilágra. Ezért él a **költészet mindhárom alapvető fájával**: hogy méltán kifejezze azt, ami **képzelőerőnket felajzani, szellemünket foglalkoztatni** hivatott. Kezdheti **lírai, epikus vagy drámai** hangon, s a folytatásban tetszése szerint váltogathatja e formákat, hogy a befejezést siettesse avagy hosszan késleltesse. Határozottan **lírai jelleget kölcsönöz e versnemnek a refrén**, a véghangzat azonos visszavisszatérése.”

HERDER , PERCY munkájából átvett balladája:

Edward - skót ballada

Edward

A vers szerkezete

Strófák	Dialógus	Sorismétlés	Pszichodráma
1	Anya	1 = 3	Mi vér lucskolja a kardodat?
	Edward	5 = 7	Ó, megöltem jó sólymomat!
2	Anya	1 = 3	Sólymod sose vérzett ily pirosan!
	Edward	5 = 7	Ó, megöltem vasderes lovam!
3	Anya	1 = 3	Paripád vén volt, s istálló tele!
	Edward	5 = 7	<i>Kardom jaj apámat döfte le!</i>
4	Anya	1 = 3	Jaj, bűnhődésed ezért mi leszen?
	Edward	5 = 7	Csónak vár, átvisz a tengeren.
5	Anya	1 = 3	Hát tornyos-termes hű falaid?
	Edward	5 = 7	No, ha állnak, omoljanak egyre csak itt!
6	Anya	1 = 3	Hát szép gyermekeid, asszonyod?
	Edward	5 = 7	Övék a világ, kolduljanak ott!
7	Anya	1 = 3	Hát édesanyádra, ha még, mit hagysz?
	Edward	5 = 7	<i>Pokol átkát! így égsz – meg nem fagysz, te felbújtóm, te rontó!</i>

Megzenésítették:

Carl LOEWE, Edward (komp. 1818, megj. 1824 mint op. 1 no. 1) Bariton

LOEWE, *Edward*

A kompozíció struktúrája

Strófák	Dialógus	Pszichodráma	Hangnem	Metrum	Ütem
1	Anya	Mi vér lucskolja a kardodat?	esz	6/8	1–9.
	Edward	Ó, megöltem jó sólymomat!	esz	2/4	10–18.
2	Anya	Sólymod sose vérzett ily pirosan!	esz	6/8	19–27.
	Edward	Ó, megöltem vasderes lovam!	esz	2/4	28–36.
3	Anya	Paripád vén volt, s istálló tele!	esz	6/8	37–49.
	Edward	<i>Kardom jaj apámat döfte le!</i>	g	4/4	50–61.
		(hangszeres közjáték)	g	4/4	62–68.
4	Anya	Jaj, bűnhődésed ezért mi leszen?	g	4/4	69–75.
	Edward	Csónak vár, átvisz a tengeren.	g	4/4	76–84.
5	Anya	Hát tornyos-termes hű falaid?	g	4/4	85–92.
	Edward	No, ha állnak, omoljanak egyre csak itt!	g-esz-h-e-c-asz	4/4	93–106.
6	Anya	Hát szép gyermekeid, asszonyod?	g	4/4	107–114.
	Edward	Övék a világ, kolduljanak ott!	Esz/esz	4/4	115–126.
7	Anya	Hát édesanyádra, ha még, mit hagysz?	esz-g	4/4	127–135.
	Edward	<i>Pokol átkát! így égsz – meg nem fagysz, te felbújtóm, te rontó!</i>	g-esz	4/4	136–145.

Schubert, Eine altschottische Ballade (Ősi skót ballada),

2. verzió (D. 923, komp. 1827, megj. 1895)

Szoprán+bariton

SCHUBERT, *Eine altschottische Ballade* (Ősi skót ballada), 2. verzió (D. 923)

A kompozíció struktúrája

Strófák	Dialogus	Pszichodráma	Hangnem	Metrum	Ütem
1	Anya	Mi vér lucskolja a kardodat?	g–b	6/8	1–12.
	Edward	Ó, megöltem jó sólymommat!	b–g		13–24.
2	Anya	Sólymod sose vérzett ily piroosan!	g–b		1–12.
	Edward	Ó, megöltem vasderes lovam!	b–g		13–24.
3	Anya	Paripád vén volt, s istálló tele!	g–b		1–12.
	Edward	<i>Kardom jaj apámat döfte le!</i>	b–g		13–24.
4	Anya	Jaj, bűnhődésed ezért mi leszen?	g–b		25–36.
	Edward	Csónak vár, átvisz a tengeren.	b–g		37–48.
5	Anya	Hát tornyos-termes hű falaid?	g–b		25–36.
	Edward	No, ha állnak, omoljanak egyre csak itt!	b–g		37–48.
6	Anya	Hát szép gyermekeid, asszonyod?	g–b		25–36.
	Edward	Övék a világ, kolduljanak ott!	b–g		37–48.
7	Anya	Hát édesanyádra, ha még, mit hagysz?	g–b		25–36.
	Edward	<i>Pokol átkát! így égsz – meg nem fagysz, te felbújtóm, te rontó!</i>	b–g		37–48.

SCHUBERT, *Edward*, 3. verzió

A kompozíció struktúrája

Strófák	Dialogus	Pszichodráma	Hangnem	Metrum	Ütem
		(hangszeres előjáték)	g	6/8	1–4.
1	Anya	Mi vér lucskolja a kardodat?	g–b	6/8	5–16.
	Edward	Ó, megöltem jó sólymommat!	b–g	6/8	17–28.
2	Anya	Sólymod sose vérzett ily piroosan!	g–b	6/8	5–16.
	Edward	Ó, megöltem vasderes lovam!	b–g	6/8	17–28.
3	Anya	Paripád vén volt, s istálló tele!	g–b	6/8	5–16.
	Edward	<i>Kardom jaj apámat döfte le!</i>	b–g	6/8	17–28.
4	Anya	Jaj, bűnhődésed ezért mi leszen?	g–b	6/8	29–40.
	Edward	Csónak vár, átvisz a tengeren.	b–g	6/8	41–52.
5	Anya	Hát tornyos-termes hű falaid?	g–b	6/8	29–40.
	Edward	No, ha állnak, omoljanak egyre csak itt!	b–g	6/8	41–52.
6	Anya	Hát szép gyermekeid, asszonyod?	g–b	6/8	29–40.
	Edward	Övék a világ, kolduljanak ott!	b–g	6/8	41–52.
7	Anya	Hát édesanyádra, ha még, mit hagysz?	g–b	6/8	53–64.
	Edward	<i>Pokol átkát! így égsz – meg nem fagysz, te felbújtóm, te rontó!</i>	b–g	6/8	65–72.
	Anya és Edward unisono	<i>Pokol átkát! így égsz/égjek – meg nem fagysz / meg ne fagyjak, te felbújtóm/én felbújtód, te rontó! / én rontó!</i>	b–g	6/8	73–84.

BRAHMS, Edward, op. 75 no. 1 (komp. 1877, megj. 1878)

Alt+tenor

BRAHMS, Edward

A kompozíció struktúrája

Strófák	Dialogus	Pszichodráma	Hangnem	Variáció	Ütem
1	Anya	Mi vér lúcskolja a kardodat?	f	kiséret	1–11.
	Edward	Ó, megöltem jó sólymomat!	f		12–21.
2	Anya	Sólymod sose vérzett ily pirosan!	f		22–30.
	Edward	Ó, megöltem vasderes lovam!	f		31–41.
3	Anya	Paripád vén volt, s istálló tele!	f	kiséret	42–49.
	Edward	<i>Kardom jaj apámat döfte le!</i>	Desz/b/f		50–61.
4	Anya	Jaj, bűnhődésed ezért mi leszen?	f	triolák, szűkítés	62–70.
	Edward	Csónak vár, átvisz a tengeren.	f		71–80.
5	Anya	Hát tornyos-termes hű falaid?	f	feljebb csúsztatás, tágitás	81–89.
	Edward	No, ha állnak, omoljanak egyre csak itt!	Asz/f		90–98.
6	Anya	Hát szép gyermekeid, asszonyod?	b/asz	feljebb csúsztatás, tágitás	99–107.
	Edward	Övök a világ, kolduljanak ott!	asz		108–116.
7	Anya	Hát édesanyádra, ha még, mit hagysz?	b	tágitás	117–124.
	Edward	<i>Pokol átkát! így égsz – meg nem fagysz, te felbujtóm, te rontó!</i>	Desz/b/f	telt akkordok, negyedek	125–139.

A dalciklus divatja

- a lírai dalok és balladák mellett a 19. századi romantikus műdalok jellegzetes típusa a **dalciklus**

- volt, hogy egy-egy dalt önállóan jelentettek meg de jellemzőbb---> **a dalokat többedmagukkal, több számból álló opuszként** adták ki:

SCHUBERT első hét, nyomtatásban megjelent
dalopuszának felépítése (mindegyik 1821-ben jelent meg)

op. 1	<i>Erlkönig</i> (A rémkirály)	GOETHE	D. 328
op. 2	<i>Gretchen am Spinnrade</i> (Margit a rokkánál)	GOETHE	D. 118
op. 3	no. 1 <i>Schäfers Klagelied</i> (A juhász panasza) no. 2 <i>Meeresstille</i> (Szélcsend a tengeren) no. 3 <i>Heidenröslein</i> (Vadrózsa) no. 4 <i>Jägers Abendlied</i> (Vadász esti dala)	GOETHE GOETHE GOETHE GOETHE	D. 121 D. 216 D. 257 D. 368
op. 4	no. 1 <i>Der Wanderer</i> (A vándor) no. 2 <i>Morgenlied</i> (Reggeli dal) no. 3 <i>Wandrer's Nachtlid</i> (Vándor éji dala)	Georg Philipp SCHMIDT Zacharias WERNER GOETHE	D. 489 D. 685 D. 224
op. 5	no. 1 <i>Rastlose Liebe</i> (Nyugtalan szerelem) no. 2 <i>Nähe des Geliebten</i> (A kedves közelléte) no. 3 <i>Der Fischer</i> (A halász) no. 4 <i>Erster Verlust</i> (Tünt szép időm) no. 5 <i>Der König in Thule</i> (A thuléi király)	GOETHE GOETHE GOETHE GOETHE GOETHE	D. 138 D. 162 D. 225 D. 226 D. 367
op. 6	no. 1 <i>Memnon</i> (Memnón) no. 2 <i>Antigone und Oedip</i> (Antigoné és Oidipus) no. 3 <i>Am Grabe Anselmos</i> (Anselmo sírjánál)	Joseph MAYRHOFER Joseph MAYRHOFER Matthias CLAUDIUS	D. 541 D. 542 D. 504
op. 7	no. 1 <i>Die abgeblühte Linde</i> (Az elvirágzott hársfa) no. 2 <i>Der Flug der Zeit</i> (Az idő múlása) no. 3 <i>Der Tod und das Mädchen</i> (A halál és a lányka)	SZÉCHÉNYI Lajos SZÉCHÉNYI Lajos Matthias CLAUDIUS	D. 514 D. 515 D. 531

- a dalciklusban a költemények **tartalmilag is összefüggnek**
- többnyire a **költő maga is** összefüggő ciklusként írja meg a verseket
- a költeményeket gyakran valamiféle **narratív szál köti össze**
- a zeneszerző is alkalmazhat olyan kompozíciós eszközöket (pl. **hangnemi rend, tematikus repríz**)-->**összefüggést** teremt
- már **BEETHOVEN** is komponált egy ilyen dalciklust, *An die ferne Geliebte* (**A távoli kedveshez**, op. 98) címmel, **Alois JEITTELES** költeményeire:
 - a **6 dalból álló ciklus** valamennyi-> attacca, a ciklus végén újra felidézi az első dal tematikus anyagát (**ciklikus repríz**)
 - ezt több későbbi dalciklusszerző utánozta, és utóbb hangszeres darabokban is többen **idézték BEETHOVEN e dallamát** (pl. **SCHUMANN**, op. 17-es C-dúr **zongorafantáziájában**)
 - **Bariton**

Schubert dalciklusai

- **Die schöne Müllerin** (A szép molnárlány, komp. 1823, megj. 1824 mint op. 25), **Wilhelm MÜLLER** (1794–1827) verseire
- **Die Winterreise** (Téli utazás, komp. 1827, megj. 1828 mint op. 89), **Wilhelm MÜLLER** költeményeire
- NB: **a Die Schwanengesang** (Hattyúdal)--> 1829, **posztumusz** kiadvány nem autentikus ciklus; **HASLINGER** bécsi zeneműkiadó rendezte sajtó alá SCHUBERT halála után a zeneszerző 1828-ban komponált dalaiból
 - ❑ **Két kisebb ciklusból áll:**
 - ❑ az egyik **Ludwig RELLSTAB** (1799–1860) berlini költő és kritikus
 - ❑ a másik **Heinrich HEINE** (1797–1856) verseire+ hozzátették **Johann Gabriel SEIDL** (1804–1875) **Die Taubenpost (A galambposta)** című versének megzenésítését

SCHUBERT, Die schöne Müllerin (komp. 1823, megj. 1824)

- **Wilhelm MÜLLER** versciklusa eredetileg: **Liederspiel= zenés társasjáték**: *Rose, die Müllerin (Rose, a molnárlány)*, Friedrich August von STÄGEMANN berlini bankár és udvari tanácsos szalonjában
- a történet szereplői: a **Stägemann-szalon** vendéglátói és látogatói:
 - Rosét Hedwig STÄGEMANN, a **házigazda lánya**,
 - a molnárlegényt maga a **költő, Wilhelm MÜLLER**,
 - a vadászt Wilhelm HENSEL **festőművész**
- a verseket már ekkor **megzenésítette** : **Ludwig BERGER** kisebb komponista; dalai **1841 körül nyomtatásban** is megjelentek, op. 11-ként, *Gesänge aus einem gesellschaftlichen Liederspiel „Die schöne Müllerin“*

- Wilhelm **MÜLLER** költeményei viszont már **1821-ben** megjelentek, versciklusként, a **77 költemény egy utazó vadászkürtös hátrahagyott írásaiból** című kötetben---> **SCHUBERT 1823-ban** komponálta meg-> már **1824-ben meg is jelent** mint op. 25 ;

-TENOR

(A részleteket **Susan YOUENS** tanulmánya tárta fel: „Behind the Scenes: Die schöne Müllerin before Schubert”, in 19th-Century Music 15/1 (1991), 3–22.)

SCHUBERT, Die Winterreise (komp. 1827, megj. 1828)

-nincs olyasféle társasági előzménye, mint a Die schöne Müllerinnek, és narratív szála sem

A dalokból kibontakozó **előtörténet:**

★ a lírai én szerelmes volt egy lányba->feleségül is venné-> szerelmi csalódás lett a vége

- a versciklus darabjai között: **a vándorlás motívuma**, a **kietlen téli táj** és a **kilátástalan helyzet** teremt kapcsolatot--> végig állandó; ennek a ciklusnak **nincs olyasféle felfelé ívelő része és csúcspontja**, mint a Die schöne Müllerinnek

Keletkezéstörténet:

-SCHUBERT **két részletben ismerte meg** MÜLLER verseit; **1823-ban**: MÜLLER először csupán 12 dalt adott ki az Urania című irodalmi zsebkönyvben (a dalciklus 1–12. darabjának szövegét)

- a teljes versciklus **1824-ben** jelent csak meg, a **77 költemény egy utazó vadászkürtös hátrahagyott írásaiból** 2. részében; SCHUBERT-nek ez a kiadvány csak utóbb került kezébe

Robert SCHUMANN legfontosabb dalciklusai

1. **Liederkreis op. 24** (komp. 1840, megj. 1840), Heinrich HEINE verseire
2. **Liederkreis op. 39** (komp. 1840, megj. 1842), Joseph EICHENDORFF verseire
3. **Frauenliebe und -leben op. 42** (Asszonyszerelem, asszonysors; komp. 1840, megj. 1843), Adalbert von CHAMISSO verseire
4. **Dichterliebe op. 48** (A költő szerelme; komp. 1840, megj. 1844), Heinrich HEINE verseire

Robert SCHUMANN (1810–1856) életpályája:

- **Zwickauban** született, **apja** könyvkiadó és -kereskedő + író is
- **Lipcsében és Heidelbergben** jogi egyetemi tanulmányokat folytatott, de a zene jobban érdekelte
 - ❑ **koncertező zongoravirtuóznak készült**, Friedrich WIECK a mestere--> egyik ujjának megbénulása derékba törte karrierjét
- **a komponálásnak és a zenekritikusi ténykedésnek** szentelte életét; 1834-ben új zenei folyóiratot alapított Lipcsében: Neue Zeitschrift für Musik (**Új Zenei Újság**)
 - ❖ amelyet lényegében ő szerkesztett; az elsők között méltatta **CHOPIN, LISZT, BERLIOZ, MENDELSSOHN** műveit
- **életének másik meghatározó élménye:** Friedrich WIECK lánya, Clara iránt érzett szerelme; az apa élesen ellenezte házasságukat--> jogi úton harcolták ki, hogy egybekelhessenek --> erre **1840-ben** került sor

- az **1840**-es dalkompozíciók minőségi és mennyiségi ugrása miatt ez az év **„a dalok éve”**-az életművében
- **korábban kizárólag zongoradarabokat (opp. 1–23) publikált** (bár nem csak azokat komponált)
- az **op. 24-es HEINE-dalciklussal** kezdve számos dalt írt
- **1841**-ben több **nagy zenekari mű** keletkezett (**„szimfonikus év”**)
- **1842/43**-as kamarazenei darabjait **„a kamarazenei év”** termékeként szokás emlegetni
- 1844–50 között **Drezdában**, 1850-től **Düsseldorfban** működött
- **1854-ben súlyos elmebetegség** tünetei-> öngyilkossági kísérlet (a Rajnába ugrott)->skizofréniára vagy mániás depresszióra??
- élete **utolsó 2 évét** Endenichben, **elmeógyógyintézetben**

SCHUMANN op. 24-es HEINE-dalciklusának dalai

no. 1	<i>Morgens steh' ich auf und frage</i> (Azt kérdezem reggelente)	D, □□, Allegretto
no. 2	<i>Es treibt mich hin, es treibt mich her!</i> (Fel-alá hajt az izgalom!)	h, □□, Sehr rasch
no. 3	<i>Ich wandelte unter den Bäumen</i> (A fák alatt jártam)	H, □, Ziemlich langsam
no. 4	<i>Lieb' Liebchen, leg's Händchen aufs Herze mein</i> (Kedveském, tedd a szívemre kezed)	e, □□, Nicht schnell
no. 5	<i>Schöne Wiege meiner Leiden</i> (Szép bölcsője kínjaimnak)	E, □□, Bewegt
no. 6	<i>Warte, warte, wilder Schiffmann</i> (Várj rám, várj, szilaj hajósom)	E, □, Sehr rasch
no. 7	<i>Berg' und Burgen schaum herunter</i> (Hegyek s várak tükre sorra)	A, □□, Ruhig, nicht schnell
no. 8	<i>Anfangs wollt' ich fast verzagen</i> (Kezdetben kétségbeestem)	a-frig, □
no. 9	<i>Mit Myrten und Rosen</i> (Rózsa legyen és mirtuszvirág)	D, □, Innig, nicht rasch

A dalciklus versei **összefüggő ciklusként** jelentek meg 1827-ben

→ **Heinrich HEINE** Buch der Lieder (**Dalok könyve**) című kötetében.

TENOR

SCHUMANN op. 39-es EICHENDORFF-dalciklusának dalai

no. 1	<i>In der Fremde</i> (Idegenben)	fisz, □, Nicht schnell
no. 2	<i>Intermezzo</i> (Intermezzo)	A, □□, Langsam
no. 3	<i>Waldesgespräch</i> (Erdei párbeszéd)	E, □□, Ziemlich rasch
no. 4	<i>Die Stille</i> (A csend)	G, □□, Nicht schnell, immer sehr leise
no. 5	<i>Mondnacht</i> (Holdas éj)	E, □□, Zart, heimlich
no. 6	<i>Schöne Fremde</i> (Szép idegenség)	H, □, Innig, bewegt
no. 7	<i>Auf einer Burg</i> (Egy várban)	e-fríg, □, Adagio
no. 8	<i>In der Fremde</i> (Idegenben)	a, □□, Zart, heimlich
no. 9	<i>Wehmut</i> (Bánat)	E, □□, Sehr langsam
no. 10	<i>Zwielicht</i> (Esti szürkület)	e, □, Langsam
no. 11	<i>Im Walde</i> (Az erdőben)	A, □□, Ziemlich lebendig
no. 12	<i>Frühlingsnacht</i> (Tavaszi éj)	Fisz, □□, Ziemlich rasch

A dalciklus versei **eredetileg egymástól független versek**

- ◆ **narratív szál nincs** köztük, bár **közös motívum** (erdő, esküvő, természet) igen
- ◆ valamennyi **Joseph EICHENDORFF** 1837-ben megjelent, *Gedichte (Költemények)* című kötetéből való
- ◆ **TENOR**

SCHUMANN op. 42-es CHAMISSO-dalciklusának dalai

no. 1	<i>Seit ich ihn gesehen</i> (Amióta láttam)	B, □□, Larghetto
no. 2	<i>Er, der Herrlichste von Allen</i> (Ő, az élők legdicsebbje)	Esz, □, Innig, lebhaft
no. 3	<i>Ich kann's nicht fassen, nicht glauben</i> (Nem tudom érteni, hinni)	c, □□, Mit Leidenschaft
no. 4	<i>Du Ring an meinem Finger</i> (Az ujjamon, te gyűrű)	Esz, □, Innig
no. 5	<i>Helft mir, Ihr Schwestern, freundlich mich schmücken</i> (Díszítsetek fel, nővérek, engem)	B, □, Ziemlich schnell
no. 6	<i>Süsser Freund, du blickest mich verwundert an</i> (Álmélkodva nézel énrám, hű barát)	G, □, Langsam, mit innigem Ausdruck
no. 7	<i>An meinem Herzen, an meiner Brust</i> (Szívem felett itt, a mellemen)	D, □□, Fröhlich, innig
no. 8	<i>Num hast du mir den ersten Schmerz getan</i> (Most okoztad az első bánatot)	d, □, Adagio – B, □□, Adagio

Robert SCHUMANN, **Frauenliebe und -leben** op. 42 (komp. 1840, megj. 1843)

A dalciklus versei **összefüggő ciklusként** jelentek meg

- ☐ **Adalbert von CHAMISSO** 1831-es, *Gedichte (Költemények)* című kötetében, *Frauenliebe- und Leben* címmel
- ☐ a ciklus **egy nő életének különböző stációit öntik versebe**: szerelem, eljegyzés, házasság és gyerekszülés, megözvegyülésig (a záró verset SCHUMANN nem zenésítette meg);
- ☐ a ciklust a **kezdő dal tematikus anyagának visszaidézése zárja**, amely itt jelképes értelmű: **a női sors nemzedékről nemzedékre történő ismétlődésének szimbolikus kifejezése**

SZOPRÁN

SCHUMANN op. 48-as HEINE-dalciklusának dalai

no. 1	<i>Im wunderschönen Monat Mai</i> (A tündér májusban, mikor)	fisz, □□, Langsam, zart
no. 2	<i>Aus meinen Tränen spriessen</i> (Kiömlő könnyeimből)	A, □□, Nicht schnell
no. 3	<i>Die Rose, die Lilie, die Taube, die Sonne</i> (A liljom, a napfény, a rózsza, a gerle)	D, □□, Munter
no. 4	<i>Wenn ich in deine Augen seh'</i> (Ha a szemedbe nézhetek)	G, □□, Langsam
no. 5	<i>Ich will meine Seele tauchen</i> (Fehér liliomkehelyben)	h, □□, Leise
no. 6	<i>Im Rhein, im heiligen Strome</i> (A Rajna fényes árján)	e, □, Ziemlich langsam
no. 7	<i>Ich grolle nicht</i> (Nem füt harag)	C, □, Nicht zu schnell
no. 8	<i>Und wüssten's die Blumen, die kleinen</i> (A virágok, hogyha gyanítnák)	a, □□
no. 9	<i>Das ist ein Flöten und Geigen</i> (Fuvola, hegedű járja)	d, □□, Nicht zu rasch
no. 10	<i>Hör' ich das Liedchen klingen</i> (Hallva a dalt, mit egykor)	g, □□, Langsam
no. 11	<i>Ein Jüngling liebt ein Mädchen</i> (Szerelmes volt egy ifjú)	Esz, □□
no. 12	<i>Am leuchtenden Sommermorgen</i> (Vasárnap reggeli fényben)	B, □□, Ziemlich langsam
no. 13	<i>Ich hab' im Traum geweinet</i> (Álmomban sírtam éjjel)	esz, □□, Leise
no. 14	<i>Allnächtlich im Traume</i> (Álmomban minden éjjelen)	H, □□
no. 15	<i>Aus alten Märchen winkt es</i> (Mint hogyha régi mesékből)	E, □□, Lebendig
no. 16	<i>Die alten, bösen Lieder</i> (Az átkos régi sok dalt)	cisz, □, Ziemlich langsam – Desz, □□, Andante espressivo

SCHUMANN op. 48-as HEINE-dalciklusának dalai

- a **Dichterliebe** (A költő szerelme, komp. 1840, megj. 1844, op. 48) versei is összefüggő ciklust alkotnak;

- eredetileg Heinrich **HEINE** Buch der Lieder (**Dalok könyve**) című kötetében jelentek meg, 1827-ben, Lyrisches Intermezzo (**Lírai közjáték**) címmel

- HEINE kötetének ez a része eredetileg jóval több dalt tartalmaz, SCHUMANN egy jó részüket nem zenésítette meg (néhány verset igen, de utóbb kihagyta a ciklusból)

- a versekből egy, a Die schöne Müllerinhez hasonló **szerelem és csalódás története** bontakozik ki (bár öngyilkosság nélkül)

- ez a dalciklus is tematikus reprízzel végződik: a záródal zongorautójátéka a 12. dal zenéjét idézi vissza

Johannes **BRAHMS** (1833–1897) életpályája

- a romantikusok **kései generációja**, pályája a **19. sz. második felében** bontakozott ki

Ellentmondásos életrajz:

- **német, hamburgi** születésű, de élete egy **jelentős részét** az **osztrák fővárosban, Bécsben élte le** (1862-től a bécsi Singakademie karnagya volt, 1872-ben telepedett le a császárvárosban), és **ott is halt meg**

Jellegzetes 19. századi figura:

- **zongoravirtuózként kezdte** pályáját (többek között a '48-as politikai emigráns REMÉNYI Ede hegedűművész kíséretjeként is működött),
- **számos dalt** komponált,
- de közben alapvetően **konzervatív**, a **18. századi barokk és klasszikus hagyományokat követő** zeneszerző volt, mint azt **kamaraművei és szimfóniai** illusztrálják

SCHUMANN-féle zeneszerzői irányzathoz kapcsolódott;

- ❑ **első méltatását is SCHUMANN publikálta** 1853-ban, a Neue Zeitschrift für Musik hasábjain;
- ❑ később plátói szerelmet táplált SCHUMANN özvegye, Clara iránt, és vele együtt részt vett Robert zeneművei kritikai összkiadásának szerkesztésében

BRAHMS Magelone-dalciklusa

Románcok Ludwig Tieck Magelonéjéből című dalciklusát (op. 33) még bécsi letelepedése előtt kezdte komponálni 1861-ben, de csak 1869-ben fejezte be

- a **ciklus első két fürete** 1865-ben, a 3–5. 1869-ben jelent meg **Lipcsében**, a Rieter-Biedermann kiadónál, **Julius STOCKHAUSEN** baritonistának szóló ajánlással

- ★ **STOCKHAUSEN** a német dalrepertoár előadástörténetének fontos figurája: ő volt az, aki először adta elő Schubert Die schöne Müllerin ciklusát egyvégtében, **nyilvános hangversenyen Bécsben** (erre 1856-ban került sor), és ő hozta **divatba** a dalciklusok ilyesféle előadását
- ★ BRAHMS is több alkalommal kísérte

- a versek összefüggő ciklust alkotnak, **egy prózai elbeszélés verses betétei**;
- ez az elbeszélés **Ludwig TIECK** A szép Magelone és Provence-i Péter gróf szerelmi története című munkája, amely 1797-ben jelent meg

- ☐ más dalciklusoktól eltérően TIECK-é :
- ☐ **félig mesés középkori, lovagi miliő**ben játszódik, és **happy enddel** végződik: **Péter**, fiatal provence-i gróf útra kel otthonról, **Nápolyba** érkezve **lovagi tornán mindenkit legyőz**
- ☐ **Magelonével**, a nápolyi uralkodó lányával **egymásba szeretnek**, s miután atyja máshoz akarja adni a lányt, **megszökteti**
- ☐ amikor a lány elalszik, **egy holló ellopja a három gyűrűt**, amelyet Péter adott neki, és **a tengerbe ejti**
- ☐ Péter, aki vissza akarja szerezni a gyűrűket, **csónakjával a nyílt vízre sodródik, pogányok fogságába kerül, majd megszökik, végül szerencsésen visszatalál Magelonéhez**

Abschied (Búcsú) - Eduard **MÖRIKE** verse

Hugo **WOLF**, Mörike-Lieder (megj. 1889), no. 53 Abschied (Búcsú, komp. 1888)

Hugo **WOLF** (1860–1903) pályája és életműve

- a stájerországi **Windischgräzban** született (ma Szlovéniához tartozik, Slovenjgradecnek hívják)
- 1875-től a **bécsi Konzervatóriumban** tanult, **Robert FUCHS** zeneszerzés-tanítványa volt,
- ☐ **baráti körében**: a fiatal **Gustav MAHLER** is

Nem csak a zene terén folytatott alapos tanulmányokat:

- 1878-ban egy bécsi bordélyházba is ellátogatott, ahol a tárgykörben szerzett beható ismeretek mellett egy szifilisz-fertőzésre is szert tett; ez okozta későbbi **elmebaját** (1897-ben), majd **korai halálát** (1903-ban, 43 éves korában)

Nagy **Wagner**-rajongó volt:

- zeneszerzői életműve **elsősorban dalokból** áll (igaz, volt egy nem túl sikeres operai kísérlete is: Der Corregidor, 1895-ben Mannheimben mutatták be)
- a **zongorakíséretes szólódal** műfajában kísérlete meg kamatoztatni a **wagneri zenedráma újításait**

- emellett zenekritikusként is működött

- dalait főleg nagyszabású, terjedelmes gyűjtemények formájában publikálta; a legfontosabbak:

1. 1889: Eduard **MÖRIKE** költeményei, 53 darabból áll
2. Joseph **EICHENDORFF** költeményei, 20 dal
3. 1890: Johann Wolfgang von **GOETHE** költeményei, 51 dal
4. 1891: **Spanyol daloskönyv**, 34 spanyol dal Paul **HEYSE** és Emanuel **GEIBEL** fordításában
5. 1892: **Olasz daloskönyv**, 46 olasz dal Paul **HEYSE** fordításában

